
**ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԵՐԸ**

ՖԻԼԻԱՆԱ ԲԵԼԼՈՒՅԱՆ

ՀՀ գլխավոր դատախազության
պետական շահերի պաշտպանության վարչության դատախազ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ,
Եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոն
DOI: 10.63925/18294847-2026.bl21-02

Համառոտագիր: Հոդվածում ուսումնասիրվել է ազգային անվտանգության ժամանակակից հայեցակարգերի զարգացումը՝ տնտեսական սանկցիաների ազդեցության համատեքստում: Վերլուծության հիմքում դրված է այն միտքը, որ ազգային անվտանգությունն այլևս չի սահմանափակվում ռազմական սպառնալիքներով, այլ ներառում է նաև տնտեսական կայունությունը, տեխնոլոգիական անկախությունը, տեղեկատվական վերահսկողությունը, էներգետիկ ինքնավարությունը: Ուշադրություն է դարձվել այն հարցին, թե ինչպես են տարբեր պետություններ արձագանքում սանկցիաներին: Հոդվածում համեմատվել են Ռուսաստանի, Հայաստանի, ԱՄՆ-ի և ԵՄ-ի անվտանգության ռազմավարությունները՝ ներկայացնելով վերջիններիս մոտեցումները տնտեսական ճնշումներին դիմակայելու ուղղությամբ: Վերլուծվել են նաև միջազգային իրավական նորմերը, որոնք կապված են սանկցիաների իրավաչափության և ազգային ինքնիշխանության սկզբունքների հետ: Հոդվածում ցույց է տրվել սանկցիաների՝ որպես ազգային անվտանգության քաղաքականության ձևավորման առանցքային գործոնի և գլոբալ մրցակցության պայմաններում հարմարվողականության ապահովման անհրաժեշտություն՝ հաշվի առնելով պետությունների ռազմավարական ծրագրերի միջև առկա կապը:

Բանալի բառեր-տնտեսական սանկցիաներ, ազգային անվտանգություն, հայեցակարգ, համաշխարհային մրցակցություն, սանկցիաների իրավաչափություն, ազգային ինքնիշխանություն, հարմարվողականություն

Ներածություն

Ազգային անվտանգության հիմնահարցը, բացի պետության ռազմական գործառնական պարտականություններից, ներկայումս ներառում է նաև պետական և հասարակական կյանքի այլ ոլորտներ: Եթե XX դարում ազգային անվտանգությունն առավելապես դիտարկվում էր պետության ռազմական հնարավորությունների համատեքստում, ապա ժամանակակից պայմաններում անվտանգության հիմնական բաղադրատարրերից են դարձել *inter alia*, տվյալ երկրի տնտեսական կայունությունը, տեխնոլոգիական անկախությունը, տեղեկատվական հսկողությունը և էներգետիկ ինքնավարությունը: Նման պայմաններում անվտանգության ազգային հայեցակարգերի վերլուծությունը սանկցիաների ազդեցության համատեքստում առավել մեծ նշանակություն է ստանում, իսկ ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակումը ոչ միայն ներքին քաղաքականության առջև դրված խնդիր է դառնում, այլև միջազգային հակամարտությանը դիմակայելու միջոց:

Հետազոտություն

Միջազգային հարաբերությունների ժամանակակից համակարգը հաղթահարում է ռադիկալ փոփոխություններ, որոնք պայմանավորված են տնտեսական հակասությունների խորացմամբ և պետությունների նկատմամբ սանկցիաների գործադրման աճով:

Ազգային անվտանգությունը նման պայմաններում առավել ճկուն է դառնում՝ հարկադրված հարմարվելու արագորեն փոխվող իրողություններին: Ի տարբերություն դասական պատկերացումներին, գաղափարներին, որոնցում գերակայում էին ռազմական սպառնալիքները, 21-րդ դարում առաջին պլան մղվեցին անվտանգության տնտեսական և տեխնոլոգիական առումները:

Պետական և միջազգային կազմակերպությունների կողմից կիրառվող տնտեսական սանկցիաները ոչ միայն արտաքին քաղաքական ճնշման գործիքի են վերածվում, այլև ազգային ռազմավարությունների վերանայման պատճառ են դառնում: Սանկցիաների կիրառումն ուղեկցվում է տնտեսական հոսքերի վերաբաշխումով, տեխնոլոգիաներին և ֆինանսական ռեսուրսներին հասանելիության սահմանափակումով, ինչը, ի վերջո, պետության կայունության վրա է անդրադառնում: Ինչպես նշվում է Տ. Ռուփսի հետազոտական աշխատանքում՝ սանկցիաները դարձել են

«իրավական նորմերի և քաղաքական շահերի միջև հավասարակշռություն ապահովող միջազգային քաղաքականության հիմնական բաղադրատարրը»¹:

Դրա հետ մեկտեղ տնտեսական սանկցիաների իրավական բնույթը վիճելի է մնում: Մի կողմից՝ սանկցիաներ կիրառող պետությունը դրանց անհրաժեշտությունը հիմնավորում է միջազգային իրավակարգի պահպանման և մարդու իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, մյուս կողմից՝ սանկցիաների մի շարք միջոցներ, հատկապես նրանք, որոնք կիրառվում են ՄԱԿ-ի մեխանիզմների շրջանցմամբ, դիտարկվում են որպես պետությունների ինքնիշխան հավասարության սկզբունքի խախտում:

ՄԱԿ-ի կանոնադրության համաձայն՝ «կազմակերպությունը գործում է դրա բոլոր անդամների հավասարության սկզբունքի հիման վրա»², մինչդեռ գործնականում սանկցիաները ծառայում են որպես ճնշելու միջոցներ, որոնք հաճախ հետապնդում են ոչ այնքան իրավական, որքան տնտեսական և քաղաքական նպատակներ: Դա հարցադրումների տեղիք է տալիս՝ սանկցիաների իրավաչափության և միջազգային իրավունքին համապատասխանելու տեսանկյունից:

ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցող Ա. Դուգանի ելույթում ընդգծվում էր, որ միակողմանի սանկցիաները, որոնք ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կողմից չեն հաստատվել, կարող են դիտարկվել որպես հարկադրանքի ապօրինի միջոցներ³: Այդ քննարկումն առավել արժեքավոր նշանակություն է ստանում անվտանգության ազգային ռազմավարությունների համատեքստում, երբ սանկցիաները կարող են ընդունվել որպես պատասխան միջոցներ պահանջող արտաքին միջամտություն:

Պետությունների՝ սանկցիաներին ուղղված պատասխանը տարբերվում է՝ կախված տնտեսության, քաղաքական համակարգի և արտաքին տնտեսական կապերի կառուցվածքի զարգացվածության մակարդակներից: Որոշ պետություններ ընտրում են կոշտ առճակատման ռազմավարությունը՝ նախաձեռնելով պատասխան

¹ St' u Ruys T. Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework // Research Handbook on UN Sanctions and International Law / Ed. Larissa van den Herik. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016, էջ 45:

² St' u ՄԱԿ-ի կանոնադրություն, ընդունվել է 1945թ. հունիսի 26-ին, հասանելիությունը՝ справ.-правовая система «КонсультантПлюс»:

³ St' u Douhan A., Unilateral Coercive Measures: Notion, Types and Qualification. Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights // United Nations General Assembly, Human Rights Council, 48th session, 2021. – A/HRC/48/59, էջ 12:

սանկցիաներ և կիրառելով սահմանափակող միջոցներ սանկցիաների քաղաքականություն նախաձեռնածների նկատմամբ: Մյուսները նախընտրում են հարմարվողականությունը՝ մշակելով սանկցիաները շրջանցելու միջոցներ՝ իրականացնելով ֆինանսական այլընտրանքային սխեմաներ, զարգացնելով ներմուծման փոխարինման եղանակները:

Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունը սանկցիաների ճնշումից հետո՝ 2014 թվականից ի վեր, ազգային անվտանգության հայեցակարգը վերանայեց՝ շեշտը դնելով տեխնոլոգիական անկախության և ֆինանսական ինքնավարության վրա: Դրան հակառակ, Հայաստանի Հանրապետությունը, չնայած Ռուսաստանի Դաշնության հետ ունեցած տնտեսական սերտ կապերին, փորձում է դիվերսիֆիկացնել արտաքին տնտեսական գործընկերներին՝ հավասարակշռություն ապահովելով Եվրասիական տնտեսական միության և Եվրոպական միության միջև: Այդ տարբերությունները հավաստում են, որ անվտանգության ազգային կոնցեպցիաները չեն կարող համընդահուր լինել, քանի որ դրանք ձևավորվում են աշխարհաքաղաքական որոշակի կապերի հիման վրա:

Ինչպես նշվել է, ազգային անվտանգության հիմնահարցը վաղուց դուրս է եկել ռազմական սահմաններից՝ ներառելով պետական և հասարակական կյանքի առավել շատ ոլորտներ: ԱՄՆ ազգային անվտանգության դոկտրինայում նշվում է. «Պետության պաշտպանվածությունն անհնարին է՝ առանց կայուն տնտեսության և կենսական կարևորություն ունեցող տեխնոլոգիաներին հասանելիության»⁴: Նույնանման մոտեցում է արտացոլված Եվրոպական միության անվտանգության ռազմավարություններում, որտեղ անվտանգությունն ուղղակիորեն կապվում է տնտեսական կայունության, ինչպես նաև առավել խիստ կարևորություն ունեցող ենթակառուցվածքների կայունության հետ:

Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ռազմավարությունում, որն ընդունվել է Ռուսաստանի Դաշնության նախագահի հրամանագրով 02.07.2021 թվականին, ևս շեշտվում է տնտեսական անվտանգության և արտաքին

⁴ Տե՛ս The National Security Strategy of the United States of America, Washington, D.C.: The White House, 2022, էջ 12:

մատակարարներից կախվածությունը նվազագույնի հասցնելու առաջնահերթությունը⁵: Դա ընդգծում է ազգային անվտանգության համընդհանուր միտումների վերափոխումը, որտեղ տնտեսությունը և տեխնոլոգիաները ոչ պակաս կարևորություն ունեն, քան զինված ուժերը:

Դրա հետ մեկտեղ, ազգային անվտանգության բնորոշումը վիճելի է մնում: Գիտական աշխատություններում դրա մեկնաբանմանն առնչվող մի քանի մոտեցումներ են ձևավորվել: Դասական մոտեցումը, որը հիշատակվել է 20-րդ դարի աշխատություններում, ազգային անվտանգությունը բնորոշում է որպես «պետության ունակությունն իրեն պաշտպանելու արտաքին սպառնալիքներից, ապահովելու ինքնիշխանությունը և տարածքային ամբողջականությունը»⁶:

Ժամանակակից պայմաններում անվտանգության հայեցակարգը զգալիորեն ընդլայնվել է՝ իր մեջ ներառելով տնտեսական, պարենային, էներգետիկ, տեղեկատվական և նույնիսկ կենսաբանական անվտանգության ոլորտները: Տնտեսական մոտեցման պայմաններում անվտանգությունը բնորոշվում է որպես «միջոցների համակարգ, որն ուղղված է պետության տնտեսությունն արտաքին ճնշումներից, սանկցիաներից և տնտեսական ճգնաժամերից պաշտպանելուն»⁷:

Այդպիսի մոտեցումը հատկապես արդիական է սանկցիաների քաղաքականության պայմաններում, երբ տնտեսական ճնշումը վերածվում է արտաքին քաղաքական ազդեցության գործիքի: Հենց այդ պատճառով անվտանգության ժամանակակից ծրագրերն իրենց մեջ ներառում են սանկցիաներին հարմարվողականության կառուցակարգեր, ֆինանսական դիվերսիֆիկացիա և առևտրի այլընտրանքային գործընկերությունների զարգացումներ:

Ազգային անվտանգությունը նաև սերտ կապված է միջազգային իրավական նորմերի հետ: Համաձայն ՄԱԿ-ի կանոնադրության՝ յուրաքանչյուր պետություն իրավունք ունի պաշտպանելու իր տարածքային ամբողջականությունը և

⁵ Ст'у Стратегия национальной безопасности Российской Федерации: утв. Указом Президента РФ от 02.07.2021 № 400 // Официальный интернет-портал правовой информации. Հղում՝ <http://www.pravo.gov.ru> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):

⁶ Ст'у Куличков Б.Д., Соотношение экономических санкций и принципа суверенного государства // International Journal of Humanities and Natural Sciences, 2024, հատոր 5-1 (92), էջ 114-116:

⁷ Ст'у Douhan A., Unilateral Coercive Measures: Notion, Types and Qualification. Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights // United Nations General Assembly, Human Rights Council, 48th session, 2021, A/HRC/48/59, էջ 12:

անկախությունը: Սակայն միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ անվտանգությունը հաճախ օգտագործվում է որպես տնտեսական և քաղաքական ճնշման միջոցներն արդարացնելու փաստարկ:

Որպես օրինակ՝ ԱՄՆ-ն և Եվրոպական միությունը կիրառում են սանկցիաներ՝ կիրառումը հիմնավորելով «ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության» անհրաժեշտությամբ: Ինչպես նշվում է ՄԱԿ-ի զեկույցում. «Միակողմանի սանկցիաները, առանց Անվտանգության խորհրդի հավանության, կարող են խարխուլել միջազգային իրավունքի սկզբունքները»⁸: Դա ազգային անվտանգությունը դարձնում է ոչ միայն ներքին քաղաքականության հիմնահարց, այլև միջազգային իրավական քննարկումների առարկա: Նման կերպ ազգային անվտանգության բնորոշումը զարգանում է միջազգային հարաբերությունների գլոբալ համակարգի փոփոխություններին համընթաց: Եթե նախկինում պետության անվտանգությունը դիտարկվում էր միայն ռազմական ագրեսիաներից պաշտպանվելու շրջանակում, ապա ներկայումս այն իր մեջ ներառում է տնտեսական սանկցիաներից պաշտպանվելը, էներգետիկ անկախությունը, կենսականորեն կարևոր տեխնոլոգիաների նկատմամբ հսկողությունը և տեղեկատվական տարածության պաշտպանվածությունը: Ազգային անվտանգության ժամանակակից հայեցակարգերը հարմարվում են նոր մարտահրավերներին՝ ստեղծելով համալիր ռազմավարություններ, որոնցում հաշվի են առնվում ինչպես ավանդական սպառնալիքները, այնպես էլ սանկցիաների ճնշումները, ֆինանսական մեկուսացումը, տեխնոլոգիական մրցակցությունը:

Ակնհայտ է դառնում, որ պետությունները հարկադրված են մշակելու անվտանգության բազմաստիճան համակարգեր, որոնք ներառում են և՛ պաշտպանական ոլորտը, և՛ տնտեսական, և՛ տեխնոլոգիական կայունությունը:

Ազգային անվտանգության հայեցակարգը ձևավորվել է գլոբալ քաղաքական և տնտեսական ազդեցությունների արդյունքում: 20-րդ դարում այն կապված էր ռազմական ոլորտի, պետության պաշտպանության հարցերի հետ: Հիմնական ուշադրությունը կենտրոնացած էր ինքնիշխանության և տարածքային

⁸ St' u Матыцина Н.П., Пересыпкин Д.Д., Инешин Д.Л. Влияние санкций на экономику Российской Федерации // Международный научный журнал «Символ науки», 2022, № 11-2, էջ 19:

ամբողջականության հարցերի վրա, ինչը պայմանավորված էր համաշխարհային երկու պատերազմներով, սառը պատերազմով և սպառազինությունների մրցակցությամբ: Պետություններն անվտանգությունը դիտարկում էին ռազմական հավասարությունների պրիզմայով, որում գերակշռում էին միջուկային զսպումները, դաշինքների բլոկավորված համակարգերը, աշխարհաքաղաքական մրցակցությունները: Այդ ժամանակահատվածում առաջ եկան առանցքային հայեցակարգերը, ինչպիսին են «ազգային շահը» և «ուժերի հավասարակշռությունը», որոնք որոշում էին պետության արտաքին քաղաքական ռազմավարությունները: ԱՄՆ-ի ազգային անվտանգության դոկտրինան, որն առաջին անգամ ամրագրվեց 1947 թվականին, դրույթ ուներ այն մասին, որ ազգային շահերի պաշտպանությունը ոչ միայն ռազմական ուժ, այլև տնտեսական կայունություն է պահանջում, ինչը դարձավ անվտանգության լայն մեկնաբանման առաջին օրինակներից մեկը⁹:

20-րդ դարի վերջին ազգային անվտանգության մեկնաբանման ընդլայնում տեղի ունեցավ՝ դրանում տնտեսական, բնապահպանական և տեխնոլոգիական ոլորտներ ներառելու հաշվին: Սառը պատերազմի ավարտից հետո երկբևեռ համակարգի անկումը հանգեցրեց միջազգային սպառնալիքների կառուցվածքի վերաիմաստավորմանը: Պետություններն սկսեցին առավել մեծ ուշադրություն հատկացնել էներգետիկ անկախությանը, ֆինանսական համակարգի կայունությանը, տեղեկատվական անվտանգությանը, ենթակառուցվածքների պաշտպանությանը: ՄԱԿ-ի փաստաթղթերում ընդգծվում է. «Ժամանակակից պայմաններում ազգային անվտանգությունը պետք է հաշվի առնի ոչ միայն ռազմական ռիսկերը, այլև գլոբալ տնտեսական գործընթացները, տեխնոլոգիական զարգացումները և կիրբեռանվտանգության սպառնալիքները»¹⁰:

Այդ դրույթն արտացոլում է առաջնահերթությունների փոփոխությունները. եթե նախկինում առավել մեծ վտանգ էին ռազմական սպառնալիքները, ապա 21-րդ դարում պետության անվտանգությունն առավել շատ է կախված իր տնտեսության

⁹ St' u Douhan A., Unilateral Coercive Measures: Notion, Types and Qualification. Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights // United Nations General Assembly, Human Rights Council, 48th session, 2021. – A/HRC/48/59, էջ 17:

¹⁰ St' u Организация Объединенных Наций. Доклад Специального докладчика по вопросу о негативном воздействии односторонних принудительных мер на осуществление прав человека // Совет по правам человека, 48-րդ նստաշրջան, 2021, A/HRC/48/59, էջ 17:

կայունությունից, ֆինանսական ինքնավարությունից և միջազգային ճգնաժամերին հարմարվելու կարողությունից:

21-րդ դարի սկզբներին ազգային անվտանգությունը վերջնականորեն համալիր բնույթ ձեռք բերեց՝ կանգնելով այնպիսի նոր մարտահրավերների առջև, ինչպիսիք են միջազգային ահաբեկչությունը, համաճարակները, առևտրային պատերազմները և տնտեսական սանկցիաները:

ՄԱԿ-ը և միջազգային այլ կազմակերպություններ ազգային անվտանգության համընդհանուր պատկերացման առանցքային կերտողները դարձան՝ այդ հասկացությունը ռազմականից վերափոխելով մեծաթիվ սպառնալիքներից պետությանը պաշտպանող բազմաշերտ կառուցվածքի: Անվտանգության խորհուրդը կոնֆլիկտների կանխարգելման ոլորտում ձևավորում է օրակարգ, սակայն խորհրդի որոշումները հազվադեպ են ռազմական ոլորտի շրջանակում մնում, դրանք վերաբերում են տնտեսական սանկցիաներին, անդրազգային սպառնալիքների նկատմամբ հսկողությանը, մարդասիրական գործողությունների համակարգմանը: Արժույթի միջազգային հիմնադրամը և Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությունը, չունենալով պաշտպանության վրա անմիջականորեն ազդող գործիքներ, միևնույն է, կարող են ֆինանսական լծակների միջոցով ազդել պետության կայունության վրա՝ սահմանափակելով կամ, հակառակը, ընդլայնելով վերջինիս տնտեսական հնարավորությունները¹¹:

Տարածաշրջանային կազմակերպությունները, ինչպիսիք են Եվրոպական միությունը և Շանհայի համագործակցության կազմակերպությունը, անվտանգությունը մեկնաբանում են սեփական աշխարհաքաղաքական առանձնահատկությունների հաշվառմամբ: Եվրոպական միությունը կենտրոնացած է ինստիտուցիոնալ կայունության և կիրճանվտանգության վրա, Շանհայի համագործակցության կազմակերպությունը՝ անդրսահմանային ռիսկերի նկատմամբ հսկողության և ծայրահեղականության դեմ պայքարի վրա: Միջազգային անվտանգության ժամանակակից համակարգը ոչ թե ուժերի հավասարակշռում է, այլ դինամիկ

¹¹ St' u Теория экономической безопасности: становление, проблемы, развитие : Монография / К. Х. Зоидов, С. И. Богатырев, Н. Г. Скорик, Е. Н. Зименкова ; Под ред. к.ф.-м.н., доцента К.Х. Зоидова. М.: ФГБУН Институт проблем рынка Российской академии наук, 2020, էջ 53:

գործընթաց, որում տնտեսական, տեխնոլոգիական և դիվանագիտական գործոնները միահյուսվում են ռազմավարական որոշումների միասնական համալիրում:

Եթե նախկինում միջազգային իրավունքը կառուցվում էր ինքնիշխան հավասարության և գործերին չմիջամտելու գաղափարի վրա, ապա կոլեկտիվ անվտանգության հայեցակարգի զարգացմամբ շեշտը դրվեց պետական և ոչ պետական գործոններից բխող սպառնալիքների կանխարգելման վրա:

Հետզհետե միջազգային իրավական պրակտիկայում ամրագրվեց այն մոտեցումը, որ ազգային անվտանգությունն այլևս բացառապես պետության ներքին գործը չէ, այլ փոխկապակցված է գլոբալ գործընթացների հետ: Արդյունքում՝ ի հայտ եկան նորմեր, որոնք արդարացնում էին տնտեսական և քաղաքական միջոցների կիրառումը՝ առանց ռազմական ուղղակի միջամտության, ինչն իր հերթին իրավական կոլիզիաներ առաջացրեց պետության ինքնիշխանության և միջազգային իրավակարգի պաշտպանության սկզբունքների միջև:

Ժամանակակից միջազգային իրավունքը, հենվելով ավտանգության դոկտրինալ պատկերացումների վրա, հարկադրված է հավասարակշռություն ապահովել պետության ազգային շահերի պաշտպանության և գլոբալ կայունության միջև, որն անխուսափելիորեն հանգեցնում է իրավական ավանդական կառուցակարգերի վերանայմանը:

Տնտեսական անվտանգությունը ցանկացած պետության կայունության հիմքն է: Արդյունաբերական արտադրության պահպանությունը, ազգային ընկերություններին արտաքին ճնշումներից պաշտպանելը, ռազմավարական ճյուղերի նկատմամբ հսկողությունը դառնում են առաջնահերթ խնդիրներ: Որպես արտաքին քաղաքականության գործիք՝ կիրառվող սանկցիաները հարկադրում են պետություններին վերանայել իրենց տնտեսական ռազմավարությունները: Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունը, 2014 թվականին բախվելով լայնամասշտաբ սահմանափակումներին, սկսեց ստեղծել վճարումների անկախ համակարգեր, զարգացնել ներկրումներին փոխարինող աղբյուրները, փնտրել նոր գործընկերների ասիական շուկաներում:

ՉԺՀ-ը ամրապնդում է յուանի դիրքերը միջազգային հաշվարկներում՝ ընդլայնելով համաշխարհային ֆինանսական համակարգում ազդեցությունը:

Ի տարբերություն այս պետությունների՝ Եվրոպական միությունը շեշտը դնում է տնտեսական ինտեգրման, փոխկախվածության վրա՝ իր շուկաների կոլեկտիվ պաշտպանության կառուցակարգեր ստեղծելով¹²:

Էներգետիկ անվտանգությունն ուղիղ ազդեցություն է ունենում տնտեսության կայունության և քաղաքական անկախության վրա: Ռեսուրսներով օժտված պետությունները ձգտում են ոչ թե պարզապես վաճառել նավթը, գազը, այլ վերահսկել նաև դրանց փոխադրման ուղիները, ինչը ճնշումների համար վերջիններիս լրացուցիչ լծակներ է տալիս: Ռուսաստանի Դաշնությունը կառուցում է երկարաժամկետ հարաբերություններ ասիացի գործընկերների հետ, իսկ Եվրոպական միությունը կրճատում է էներգիայի աղբյուրների ռուսական մատակարարներից կախվածությունը՝ էներգիայի այլընտրանքային աղբյուրներ զարգացնելով: Այն երկրների համար, որոնք չունեն օգտակար հանածոների բավարար պաշարներ, էներգետիկ կայունության ապահովումը դառնում է ռազմավարական մարտահրավեր:

Տեղեկատվական և տեխնոլոգիական անվտանգությունը վերածվում է ռազմավարության պլանավորման առանցքային ուղղությունների: Կիրբեռհարձակումները, տվյալների արտահոսքը, օտարերկրյա տեխնոլոգիաներից կախվածությունը կարող են պետության դիրքերը ոչ պակաս թուլացնել, քան, օրինակ, ֆինանսական ճգնաժամերը, սանկցիաների ճնշումները: ԱՄՆ-ն և Եվրոպական միությունը ներդրումներ են կատարում արհեստական ինտելեկտի զարգացման, քվանտային հաշվարկների, ցանցային կապերի մեջ՝ ձգտելով պահպանել տեխնոլոգիական առաջնորդների դիրքերը: Ռուսաստանի Դաշնությունը շեշտը դնում է թվային ինքնիշխանության վրա՝ ստեղծելով իր սեփական հարթակները, պաշտպանված ցանցերը: Տեխնոլոգիաների հսկողությանն առնչվող պայքարը գլոբալ մրցակցության մաս է դարձել, և պետությունների նորարարությունները պաշտպանելու ունակությունից է կախված միջազգային համակարգում իրենց դիրքերը:

Անվտանգության ազգային ռազմավարությունները ձևավորվում են սահմանադրական նորմերի, միջազգային համաձայնագրերի, պետությանը ներքին և արտաքին գործոններից պաշտպանող կառուցակարգեր նախատեսող հատուկ իրավական ակտերի հիման վրա: Պետությունների մեծ մասի

¹² St' u European Union Security Strategy, Brussels: EU Commission, 2020, էջ 79:

սահմանադրություններում ամրագրվում են պետական իշխանության մարմինների՝ անվտանգության ոլորտի լիազորությունները, արտակարգ իրավիճակների իրավական ռեժիմները, պաշտպանական քաղաքականության հիմքերը: Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնության 12.12.1993 թ. սահմանադրության (խմբագրություն՝ 30.03.2024) 79.1-րդ հոդվածի մեջ նշվում է. «Ռուսաստանի Դաշնությունը միջոցներ է ձեռնարկում՝ միջազգային խաղաղությունը և անվտանգությունը պաշտպանելու, պետությունների և ժողովուրդների խաղաղ գոյակցությունն ապահովելու, պետության ներքին գործերին միջամտությունը կանխելու համար»¹³: Իսկ ԱՄՆ-ի՝ 1787 թվականին ընդունված սահմանադրության մեջ ազգային անվտանգությունը կապվում է նախագահի՝ որպես գերագույն գլխավոր հրամանատարի լիազորությունների հետ¹⁴:

«Սահմանադրության 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունն իրականացվում է միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերություններ հաստատելու նպատակով»:

152-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Վարչապետը Կառավարության ծրագրի շրջանակներում որոշում է Կառավարության քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, ղեկավարում է Կառավարության գործունեությունը և համակարգում է Կառավարության անդամների աշխատանքը: Վարչապետը կարող է Կառավարության անդամներին կոնկրետ հարցերով հանձնարարականներ տալ: Վարչապետը գլխավորում է Անվտանգության խորհուրդը, որի կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է օրենքով»:

155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Պաշտպանության ոլորտի քաղաքականության հիմնական ուղղությունները սահմանում է Անվտանգության խորհուրդը: Պաշտպանության նախարարն այդ հիմնական ուղղությունների շրջանակներում իրականացնում է զինված ուժերի ղեկավարումը»:

¹³ Տե՛ս Ռուսաստանի Դաշնության սահմանադրություն, 12.12.1993 (խմբագրություն՝ 30.03.2024) // Официальный интернет-портал правовой информации, հղում՝ <http://www.pravo.gov.ru> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):

¹⁴ Տե՛ս Constitution of the United States of America: adopted in 1787 (as amended), Washington, D.C.: National Archives, 2024, էջ 72:

Ամեն դեպքում սահմանադրական նորմերը զուտ ընդհանուր շրջանակն են գծում, իսկ անվտանգության ապահովման կառուցակարգերը հատուկ իրավական նորմերով են կարգավորվում: Օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը, որում այդ ոլորտում յուրաքանչյուր մարմնի լիազորություններն ամրագրված են:

Ազգային օրենսդրությունից բացի անվտանգության ռազմավարության վրա էական ազդեցություն ունեն միջազգային նորմերը: ՄԱԿ-ի կանոնադրությունն ստորագրած պետություններն ընդունում են կանոնադրության դրույթները՝ միջազգային խաղաղության և անվտանգության, գլոբալ կայունության վրա ազդող սպառնալիքները կանխելու համար: Եվրասիական տնտեսական միության և Եվրոպական միության շրջանակներում անդամ պետություններն իրենց ռազմավարությունները համապատասխանեցնում են վերազգային նորմատիվ ակտերին:

Օրինակ՝ Եվրոպական Միությունում գործում է անվտանգության քաղաքականության ընդհանուր ռազմավարություն¹⁵, որով սահմանվում են ճգնաժամերի, կիրճեռանվտանգության վտանգների, էներգետիկ ռիսկերին առնչվող կոլլեկտիվ արձագանքի կառուցակարգեր: Սանկցիաների ազդեցության տակ գտնվող Ռուսաստանի Դաշնության ազգային անվտանգության ծրագիրն արտաքին մարտահրավերների աճի պայմաններում հիմնվում է ինքնիշխանության, տնտեսության զարգացման կայունության, ազգային շահերի պաշտպանության սկզբունքների հիման վրա: Ռուսական մոդելի առանցքային բնութագրիչներից է արտաքին և սանկցիաների ճնշումներին հակազդելը, ինչպես նաև աշխարհաքաղաքական զսպվածությունը, արտաքին գործընթացներին միջամտելու ձգտումը: Գիտական աշխատություններում նշվում է, որ ռուսական ռազմավարությունը զարգացում է ապրել՝ ռազմական մոդելից վերափոխվելով անվտանգության բազմաստիճան համակարգի, որում շեշտը դրված է ֆինանսական համակարգի կայունության, տեխնոլոգիական անկախության վրա¹⁶:

¹⁵ St' u Common Security and Defence Policy of the European Union: adopted in 2003, revised in 2016, Brussels: European Commission, 2024, էջ 64:.

¹⁶ St' u Старженецкий В.В., Бутырина В.А., Курицына К.С. Российское антисанкционное регулирование: современное состояние и пути совершенствования // Журнал российского права, 2023, № 5, էջ 87:

ՌԴ-ի ազգային անվտանգության ծրագրում տնտեսական բաղադրիչը կենտրոնական դեր ունի, քանզի տնտեսական կառուցակարգերի՝ սանկցիաների և առևտրային սահմանափակումների եղանակներով են պետության նկատմամբ իրականացվում ճնշումները: ՌԴ-ի նկատմամբ սանկցիաների ճնշումների պայմաններում վերջինս իր ռազմավարությունը հարմարեցնում է ներկրման փոխարինման, ներքին արտադրության զարգացման, անկախ ֆինանսական ինստիտուտների զարգացման միջոցով: Գիտական աշխատանքներում նշվում է նաև, որ ռուսական տնտեսությունը ճեղքելուն ուղղված սանկցիաները խթան դարձան ազգային տնտեսության զարգացման և տեխնոլոգիական առաջընթացի համար, ինչը փոխեց տնտեսության ներքին օրակարգը¹⁷:

Դրա հետ մեկտեղ, հարկ է նշել, որ այդպիսի հարմարվողականությունը պահանջում է նաև հսկայաձավալ ժամանակ և ներդրումներ, ինչպես նաև արևմտյան տնտեսության կառուցվածքի սահմաններից դուրս միջազգային համագործակցությունների նոր կառուցակարգեր: Սանկցիաներին ի պատասխան՝ Ռուսաստանի Դաշնությունն ամրացնում է իր կապերը ՉԺՀ-ի, ԲՐԻԿՍ-ի¹⁸ անդամ պետությունների, այլ գործընկերների հետ, ինչը հիմք է ստեղծում արևմուտքից կախվածությունը նվազեցնող տնտեսական այլընտրանքային միությունների ձևավորման համար:

Անվտանգության հայեցակարգում առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում տեղեկատվական և տեխնոլոգիական պաշտպանությունը: Ժամանակակից սպառնալիքներն իրենց մեջ ներառում են կրեռհարձակումների եղանակով ապակայունության հասնելու, տեղեկատվական մանիպուլյացիաների, տեխնոլոգիաների նկատմամբ հսկողություն հաստատելու ռիսկերը: Վերջին ժամանակներում ՌԴ-ն զարգացնում է իր թվային ինքնիշխանությունը՝ ստեղծելով ազգային IT հարթակներ, հաղորդակցության պաշտպանված ուղիներ՝ տեխնոլոգիական սեփական որոշումներ կայացնելով: Այդ ամենն անհրաժեշտ է ծրագրային ապահովման օտարերկրյա մատակարարներից կախվածությունը

¹⁷ Ст'ю Куличков Б.Д. Соотношение экономических санкций и принципа суверенного государства // International Journal of Humanities and Natural Sciences, 2024, հատոր 5-1 (92), էջ 115:

¹⁸ ԲՐԻԿՍ-ի անդամներ են Բրազիլիան, Ռուսաստանը, Հնդկաստանը, Չինաստանը և Հարավաֆրիկյան Հանրապետությունը:

նվազագույնի հասցնելու, ինչպես նաև արտաքին միջամտությունից պետության տեղեկատվական տարածքը պաշտպանելու համար¹⁹:

Հայաստանի Հանրապետությունը, օժտված չլինելով բնության շատ արժեքավոր ռեսուրսներով, գտնվելով աշխարհաքաղաքական անբարենպաստ իրավիճակում, իր ազգային անվտանգության ռազմավարությունը կառուցում է տնտեսական կայունության, տարածաշրջանային համագործակցության և սոցիալական կայունության վրա: 2014 թվականին ընդունված՝ «Հայաստանի Հանրապետության 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր»-ը կենտրոնացած է ազգային տնտեսության երկարաժամկետ ամրապնդման, ենթակառուցվածքների արդիականացման, արտաքին ռիսկերի, այդ թվում՝ օտարերկրյա գործընկերներից ֆինանսական կախվածությունը նվազեցնելու վրա:

Ի տարբերություն ՌԴ ազգային անվտանգության ծրագրի, որում շեշտը դրված է սանկցիաներին հակազդելու, ինքնիշխանությունն ամրապնդելու վրա, Հայաստանի ռազմավարական ծրագիրն ուղղված է միջազգային տնտեսական միջավայրին հարմարվելու և արտաքին քաղաքական ուղղություններում փոխզիջումների որոնման վրա: Պետության քաղաքականությունն ուղղված է Եվրասիական տնտեսական միության հետ տնտեսական համագործակցությունը և Եվրոպական Միության հետ գործընկերային հարաբերությունները պահպանելու միջև հավասարակշռություն ապահովելուն, ինչը հնարավորություն է տալիս նվազագույնի հասցնել Ռուսաստանի Դաշնության դեմ կիրառվող սանկցիաներին առնչվող հնարավոր հետևանքները: Փաստաթղթում ընդգծվում է արտադրության արդիականացման, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման, օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման անհրաժեշտության մասին: Սակայն արտաքին շուկաներից, այդ թվում՝ ռուսական տնտեսությունից, կախվածությունը լրացուցիչ վտանգներ է ստեղծում: Ռուսաստանի Դաշնության դեմ սանկցիաների ճնշման պայմաններում Հայաստանի Հանրապետությունը միջնորդավորված հետևանքների է բախվում՝ այնպիսիք, ինչպիսիք են առևտրի ոլորտում հնարավոր ընդհատումները, ֆինանսական

¹⁹ Ст'ю Логиновская П.А., Рукинов М.В. Международные санкции как инструмент влияния на национальную экономическую безопасность // В книге: Стратегические задачи макроэкономического регулирования и пространственного развития. Орел, 2019, էջ 35:

հաշվարկներում դժվարությունները, էներգետիկ ռեսուրսների շուկայում անորոշության աճը:

ՀՀ 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագրում նշվում է համաշխարհային տնտեսությունում տեղի ունեցող փոփոխություններին հարմարվելու, ներքին ինստիտուտների կայունության ամրապնդման անհրաժեշտության մասին²⁰: Փաստաթուղթը կենտրոնացած է արտաքին տնտեսական սպառնալիքների նկատմամբ խոցելիությունը նվազեցնելու վրա, ինչը հատկապես արդիական է Ռուսաստանի Դաշնության դեմ կիրառվող սանկցիաների պայմաններում: Ի տարբերություն Ռուսաստանի Դաշնության հայեցակարգի, որտեղ սանկցիաների ճնշումը որպես կոշտ պատասխան միջոցներ պահանջող սպառնալիք է դիտարկվում, Հայաստանի ծրագիրը շեշտը դնում է տնտեսական քաղաքականության ճկունության, ենթակառուցվածքների զարգացման, ազգային ոլորտների թվայնացման վրա: Ռուսական ֆինանսական ոլորտի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումներից բխող դժվարությունները հարկադրում են Հայաստանի Հանրապետությանը փնտրել արտաքին տնտեսական նոր կապեր, զարգացնել լոգիստիկ ուղիները, ներքին տնտեսությունը հնարավոր սահմանափակումներին հարմարեցնելը:

ԱՄՆ-ի ազգային անվտանգությունը հիմնվում է համաշխարհային առաջնորդման, ռազմական գերիշխանության, տնտեսական հզորության սկզբունքների վրա: Ամերիկյան հայեցակարգը կենտրոնացած է սպառնալիքների մասին նախազգուշացման, կանխման վրա՝ դեռևս հեռավոր սահմաններին գտնվելիս, ինչը ենթադրում է միջազգային կոնֆլիկտներին, սանկցիաների քաղաքականությանն ակտիվ մասնակցություն, տնտեսական և տեխնոլոգիական առանցքային ռեսուրսների նկատմամբ հսկողություն:

Ի տարբերություն պետությունների մեծ մասի՝ ԱՄՆ-ն իր անվտանգությունը դիտարկում է ոչ թե ազգային սահմանների շրջանակում, այլ աշխարհաքաղաքական ազդեցությունների և գործընկերների պաշտպանվածության պրիզմայով: Տնտեսական սանկցիաներն ազգային ռազմավարության մաս են կազմում, քանի որ հնարավորություն են տալիս մրցակիցներին թուլացնել՝ առանց ռազմական

²⁰ Տե՛ս ՀՀ 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր, հղում՝ <https://www.gov.am/am/prsp/> (մուտքի ամսաթիվ՝ 22.03.2025):

գործողությունների: Գիտական գրականության մեջ նշվում է, որ սանկցիաները դարձել են ամերիկյան արտաքին քաղաքականության հիմնական գործիքը, որը ապահովում է տնտեսական ճնշումը, քաղաքական զսպվածությունը՝ առանց ուժի անմիջական կիրառման²¹:

ԱՄՆ-ն օգտագործում է սանկցիաները ֆինանսական համակարգերին, տեխնոլոգիաներին և շուկաներին իր մրցակիցների հասանելիությունը սահմանափակելու համար, ինչը ավելի է ամրապնդում իր տնտեսական գերիշխանությունը:

Եվրոպական Միությունն անվտանգության իր հայեցակարգը կառուցում է կոլեկտիվ պաշտպանության, տնտեսական կայունության, դիվանագիտական ազդեցության հիման վրա, ինչն արտացոլում է այդ կազմակերպության ինտեգրացման բնույթը: Ի տարբերություն առանձին պետությունների ազգային ռազմավարությունների՝ Եվրոպական Միության քաղաքականությունը կենտրոնացած է անդամ պետությունների ուժերի համակարգման, եվրոպական ինստիտուտների դերի բարձրացման, արտաքին ուժերից կախվածությունը նվազեցնելու վրա: Ռազմավարական փաստաթղթերում առանձնակի ուշադրություն է հատկացված էներգետիկ անվտանգությանը, կիբեռնոսպառնալիքներին, ինչպես նաև կենսական նշանակություն ունեցող ենթակառուցվածքների պաշտպանվածությանը, որն առաջնահերթություն դարձավ Արևելյան Եվրոպայում աշխարհաքաղաքական լարվածության աճից հետո: Դրա հետ միասին Եվրոպական միությունն ակտիվորեն օգտագործում է սանկցիաների ճնշումները, որը դիտարկվում է որպես միջազգային հակամարտություններին, մարդու իրավունքների խախտումներին, հարևան տարածքներում ապակայանուցմանն ի պատասխան կիրառվող հիմնական գործիք:

Միջազգային տնտեսական սանկցիաները դարձել են ազգային անվտանգության ռազմավարությունների ձևավորման վրա ազդող անբաժանելի գործոն, որը պետություններին հարկադրում է համաշխարհային մրցակցության պայմաններում հարմարվել նոր իրողություններին: Սանկցիաներն ազդում են առանցքային ոլորտների վրա՝ ֆինանսներ, առևտուր, էներգետիկա, տեխնոլոգիաներ, ինչը

²¹ St' u Gaur A., Kumar V., Do Economic Sanctions Work? Evidence from the Russia-Ukraine Conflict // Journal of Management Studies, 2023, Vol. 60, Issue 3, էջ 548:

պետություններին հարկադրում է իրենց քաղաքականության մեջ վերանայել առաջնահերթությունները²²:

Ռուսաստանի Դաշնությունը, բախվելով կապիտալի և առաջադեմ տեխնոլոգիաների շուկաներին հասանելիության սահմանափակումներին, շեշտը դնում է ներկրման փոխարինման և տնտեսական ինքնիշխանության ուժեղացման վրա: ԱՄՆ-ն, լինելով սանկցիաների քաղաքականության նախաձեռնողը, սանկցիաները ներառում է իր ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ որպես մրցակիցների տնտեսական զսպվածության գործիք: Եվրոպական Միությունն օգտագործում է սանկցիաները որպես քաղաքական ճնշման կառուցակարգ՝ հասնելով թիրախային պետությունների կողմից քաղաքականության որոշակի փոփոխությունների: Հայաստանի Հանրապետությունը թեև սանկցիաների օբյեկտ չէ, սակայն հարկադրված է հաշվի առնել դրանց ազդեցությունն իր առանցքային գործընկերոջ՝ Ռուսաստանի Դաշնության վրա և հարմարեցնել իր տնտեսական ռազմավարությունը՝ հավասարակշռություն ապահովելով տնտեսական տարբեր միությունների միջև²³:

Արդյունքում՝ սանկցիաները ձևավորում են ազգային անվտանգության նոր մոդել, որում ֆինանսական ինքնավարությունը, առևտրային կապերի դիվերսիֆիկացիան և տեխնոլոգիական անկախությունը դառնում են պետության կայունության կարևորագույն գործիքներ:

Պետության տնտեսական անվտանգությունը որոշվում է արտաքին ճնշումներին, այդ թվում՝ սանկցիաներին դիմակայելու իր ունակությամբ: Այդպիսի միջոցներն ապակայունացնում են ազգային տնտեսությունը՝ նվազեցնելով արտահանման հնարավորությունները, թուլացնելով ներդրումների հոսքերը և ստեղծելով արժույթին վերաբերող վտանգներ: Դրա հետ մեկտեղ, սանկցիաները կարող են խթանել պետության հարմարվողականությանը: Առևտրային նոր ուղիների զարգացումը, անկախ ֆինանսական համակարգերի ստեղծումը, կենսական կարևոր նշանակություն ունեցող տեխնոլոգիաների արագացված զարգացումը վերածվում են առաջնահերթ խնդիրների:

²² Ст'ю Национальный суверенитет России в парадигме мобилизационной экономики и цивилизационной безопасности / С. В. Шкодинский, Б. В. Салихов, А. А. Хачатурян, И. А. Продченко. – М.: Русайнс, 2023, էջ 36-37:

²³ Ст'ю աղյուսակ 1:

Աղյուսակ 1: Ազգային անվտանգության ռազմավարությունների համեմատական

աղյուսակ

Չափանիշ	ՌԴ	ՀՀ	ԱՄՆ	ԵՄ
Հիմնական բնութագրիչները	Ինքնիշխանություն, տնտեսական անկախություն, արտաքին ճնշումների հակազդեցություն	Տնտեսական կայունություն, սոցիալական զարգացում, տարածաշրջանային համագործակցություն	Համաշխարհային առաջնորդություն, տնտեսական և ռազմական գերիշխանություն	Հավաքական անվտանգություն, տնտեսական կայունություն, դիվանագիտական ազդեցություն
Սանկցիաների գործոնը	Դիտվում են որպես ազգային անվտանգության դեմ սպառնալիք	Չեն դիտվում որպես անմիջական սպառնալիք, սակայն հաշվի են առվում տնտեսական անուղղակի սպառնալիքները	Օգտագործվում է որպես աշխարհաքաղաքական ճնշման գործիք	Օգտագործվում է որպես քաղաքական ճնշման և միջազգային հակամարտությունների լուծման գործիք
Տնտեսական ռազմավարությունը	Ներկրման փոխարինումը, ազգային արտադրության զարգացումը	Տնտեսության դիվերսիֆիկացիան, օտարերկրյա ներդրումների նեգրավում	Ազգային շահերի պաշտպանություն, տնտեսության առանցքային ոլորտների նկատմամբ հսկողություն	Տնտեսության միասնական քաղաքականություն, նորարարությունների և կայուն աճի ապահովում
Ֆինանսական անկախությունը	Արտաքին ազդեցության սահմանափակումը, այլընտրանքային վճարման համակարգերի ստեղծումը	Շուկաների բաց լինելը, միջին և փոքր բիզնեսի աջակցելը	Դոլարային համակարգի միջոցով համաշխարհային ազդեցությունը, միջազգային ֆինանսների նկատմամբ հսկողությունը	Միասնական բանկային համակարգը, ֆինանսական հոսքերի կանոնակարգումը
Էներգետիկ ռազմավարություն	Էներգետիկ գերիշխանությունը երկարաժամկետ պայմանագրերը,	ՌԴ-ի հետ համագործակցության պահպանումը, էներգետիկ ենթակառուցվածքների արդիականացումը	Ներկրումներից կախվածության նվազեցումը, այլընտրանքային էներգետիկ ռեսուրսների զարգացումը	Էներգետիկ դիվերսիֆիկացիան, Ներկրումներից կախվածության նվազեցումը
Արտաքին տնտեսական քաղաքականությունը	Արևմուտքից կախվածության նվազեցումը, Ասիայի և ԲՐԻԿՍ-ի երկրների հետ կապերի ամրապնդումը	Եվրասիական տնտեսական միության և Եվրոպական միության միջև հավասարակշռության ապահովումը	Առևտրի միջազգային ուղիների նկատմամբ հսկողությունը, ռազմավարական դաշինքները	Տնտեսական ազդեցության ընդլայնումը, առևտրային համաձայնագրերը
Տեղեկատվական անվտանգությունը	Թվային ինքնավարության զարգացումը, կենսական կարևոր նշանակություն ունեցող ենթակառուցվածքներ	Թվային տեխնոլոգիաների և էլեկտրոնային տնտեսության զարգացումը	Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտում գերիշխանությունը, կիբեռսպառնալի	Կիբեռանվտանգությունը, թվային տարածության կանոնակարգումը

	րի զարգացումը		քննի դեմ պայքարը	
Ռազմական ոլորտի ռազմավարությունը	Շեշտադրումը միջուկային զսպվածության, ռազմավարական պաշտպանության վրա	Ռուսաստանի Դաշնության, ՀԱՊԿ-ի հետ պաշտպանության ոլորտի համագործակցությունը	Կարևոր տարածաշրջաններում ռազմական ուժի առկայությունը, զսպվածությունը	ՆԱՏՕ-ի շրջանակում հավաքական պաշտպանությունը, հակամարտությունների դիվանագիտական լուծումները

Տնտեսական անվտանգության վրա սանկցիաների ազդեցությունը ոչ միանշանակ է. մի կողմից՝ դրանք խաթարում են թիրախավորված պետությունների կայունությունը, մյուս կողմից՝ հարկադրում են ամրապնդել կայունությունը և փնտրել նոր հնարավորություններ՝ զարգացումն ապահովելու համար:

Վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ միջազգային տնտեսական սանկցիաներն զգալի ազդեցություն են ունենում անվտանգության ազգային հայեցակարգերի վրա՝ պետություններին դրդելով հարմարեցնել իրենց ռազմավարությունները տնտեսական կայունության ապահովման համար:

2014 թվականից ի վեր Ռուսաստանի Դաշնության դեմ սանկցիաների կիրառումը հանգեցրեց պատասխան միջոցների կիրառման՝ ներառյալ պարենային էմբարգոն, ինչը շոշափեց Եվրոպական Միության ագրոպարենային ոլորտը: Չնայած դժվարություններին՝ արդեն 2019 թվականին ԵՄ երկրների պետությունների տնտեսությունները հարմարվեցին ռուսական հակընդդեմ սանկցիաներին. դեպի երրորդ երկրներ ագրոպարենային արտահանումն աճեց 14.6 %-ով²⁴:

Դրա հետ մեկտեղ, մի շարք երկրներ վնասներ կրեցին: Այսպես, Լեհաստանը կորցրեց 1,1 մլրդ դոլար, Ավստրիան՝ 852 միլիոն դոլար, Հոլանդիան՝ 794 միլիոն դոլար: Միաժամանակ Ռուսաստանի Դաշնության տնտեսությունը 2024 թվականին ՀՆԱ-ի 3,5-4 % աճ գրանցեց, ինչը մասնակիորեն կապված էր պետության մեծ ծախսերի և արտահանումից բխող եկամուտների աճի հետ²⁵:

²⁴ Ст'ю Влияние российских контрсанкций на агропродовольственный сектор ЕС // Европейская комиссия. – 2019, հղում՝ <https://u.to/Gkh0lg> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):

²⁵ Ст'ю Экономический рост России в 2024 году // Le Monde, 27.09.2024, հղում՝ <https://surl.li/sadbee> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):

Սանկցիաների խիստ ճնշող քաղաքականությունը հարկադրում է պետություններին փնտրել տնտեսական նոր կապեր՝ ստեղծելով առևտրային և ֆինանսական այլընտրանքային միավորումներ: Ռուսաստանի Դաշնության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության դեմ կիրառված սանկցիաները նպաստեցին Չինաստանի, Հնդկաստանի, ԲՐԻԿՍ-ի երկրների հետ կապերի ընդլայնմանը, ինչը հնարավորություն տվեց ստեղծել անկախ հաշվարկային համակարգեր, զարգացնել լոգիստիկ ուղիներն արևմտյան սահմանափակումների շրջանցմամբ: Փոխադարձ ներդրումները, ազգային արժույթներով հաշվարկների անցումը, տեխնոլոգիաների շուկաների ստեղծումը հարմարվելու առանցքային գործիքներն են դառնում: Սակայն տնտեսական ուղղվածության փոփոխությունը պարտադրում է նաև իրավական պաշտպանություն: Միջազգային իրավական կառուցակարգերի զարգացումն ուղղված է միջազգային դատարաններում միակողմանի սանկցիաների կիրառումը վիճարկելուն, սահմանափակումների շրջանցման հնարավորություն տվող կառուցվածքների ստեղծմանը: ՄԱԿ-ի շրջանակներում բազմիցս առաջադրվել է հարցը՝ կապված Անվտանգության խորհրդի համաձայնության բացակայության պայմաններում սանկցիաների կիրառման ոչ իրավաչափ լինելուն, սակայն միասնական իրավական նորմերի բացակայությունն այդպիսի նախաձեռնությունների արդյունավետությունը նվազեցնում է: Ի պատասխան՝ պետությունները ներքին օրենքներ են մշակում, որոնք կապաշտպանեն ազգային ընկերություններին երկրորդային սանկցիաներից, և սանկցիայի ազդեցության տակ գտնվող գործընկերների հետ համագործակցության հնարավորությունները կընդլայնեն:

Եզրակացություն

Անվտանգության ազգային հայեցակարգերի և դրանց՝ սանկցիաների ճնշումներին հարմարվելու վերաբերյալ կատարված հետազոտության արդյունքում կարելի է եզրահանգել, որ տնտեսական կայունությունը, տեխնոլոգիական անկախությունը և միջազգային համագործակցությունը պետության պաշտպանությունն ապահովող առանցքային գործոններն են: Սանկցիաները ոչ միայն վտանգներ են ստեղծում, այլև խթանում են այլընտրանքային ֆինանսական համակարգերի, առևտրային կապերի, ներկրմանը փոխարինող կառուցակարգերի ստեղծումը: Պետությունները սանկցիաներին արձագանքելու տարբեր կառուցակարգեր են

մշակում. Ռուսաստանի Դաշնությունն ուժեղացնում է տնտեսական ինքնիշխանությունը, Հայաստանի Հանրապետությունը փորձում է հավասարակշռություն ապահովել ինտեգրացիոն համակարգերի միջև, իսկ Եվրոպական միությունը կիրառվող միջոցները հարմարեցնում է իր աշխարհաքաղաքական շահերին: Դա հաստատում է այն փաստը, որ ազգային անվտանգության ժամանակակից ռազմավարությունները զարգացում են ապրում՝ ընդգրկելով ոչ միայն ռազմական, այլև տնտեսական, տեղեկատվական, իրավական ոլորտները:

Հայաստանի Հանրապետության ներկայիս ազգային անվտանգության ռազմավարությունը²⁶ ներառում է հետևյալ հիմնական բաղադրիչները՝ պետության կենսական շահերի սահմանում, ներքին և արտաքին սպառնալիքների դասակարգում, անվտանգության ապահովման հիմնական միջոցառումների համակարգում, ռազմավարական գործընկերների և համագործակցության միջազգային ուղղությունների մատնանշում:

Ներկայումս հաշվի առնելով հետպատերազմյան իրողությունները, տարածաշրջանային վերադասավորումները՝ ազգային անվտանգության ռազմավարության վերաբերյալ նոր փաստաթղթի ընդունման անհրաժեշտություն կա, որում հստակ ձևակերպված կլինեն ազգային գործունեության հիմնական ուղղությունները և առաջնահերթությունները: Այսպես, մեր գնահատմամբ՝ անհրաժեշտ է.

- Նախատեսել դիվանագիտական և իրավական ուղիներ միջազգային հանրության ուշադրությունը պահպանելու համար, օրինակ՝ բնակչության իրավունքների խախտումների փաստագրում և միջազգային հարթակներում բարձրաձայնում (ՄԱԿ, ՄԻԵԴ, ԵԽԽՎ):

- Ներառել Իրան-ՌԴ-Հնդկաստան և ՀԱՊԿ-ի հետ համագործակցության ձևաչափերը՝ հաշվի առնելով այդ պետությունների, կազմակերպությունների հետ համագործակցության արդյունավետությունը կամ անարդյունավետությունը:

²⁶ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարություն (2020), բաժին 2,4,5,6:

- Արդիականացնել տնտեսական բաղադրիչը՝ շեշտադրումը կատարելով մատակարարման շղթաների անվտանգության, էներգետիկ ու տեխնոլոգիական ինքնավարության վրա:

- Զարգացնել տեղեկատվական պաշտպանվածությունը՝ խուսափելու համար տեղեկատվական արտահոսքից, կանխելու համար արտաքին միջամտությունը:

- Նոր ռազմավարության մեջ ներառել սոցիալական կամ այլ հարթակներով տարածվող կեղծ տեղեկատվության վտանգների մասին դրույթներ:

- Համակարգային մոտեցում ձևավորել սանկցիաների ազդեցության գնահատման, հակազդման առումով, նախատեսել և ստեղծել միջգերատեսչական մարմին, որը մշտապես կվերլուծի տարածաշրջանային և գլոբալ սանկցիաների ռիսկերը Հայաստանի Հանրապետության համար:

- Միաժամանակ, ռազմավարական փաստաթուղթը պետք է լինի խորհրդարանական վերահսկողության և հանրային քննարկման առարկա:

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ КОНЦЕПЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

БЕЛЛУЯН ФИЛИАНА

Аспирант кафедры международного права
юридического факультета
Ереванского государственного университета
Прокурор Управления по защите государственных
интересов Генеральной прокуратуры РА

Аннотация. В статье рассмотрено развитие современных концепций национальной безопасности в контексте воздействия экономических санкций. В основе анализа лежит идея о том, что национальная безопасность больше не ограничивается исключительно военными угрозами, а также включает экономическую стабильность, технологическую независимость, информационный контроль, энергетическую автономию. Особое внимание уделено стратегиям реагирования различных государств на санкционное давление. Посредством сравнительного анализа представлены подходы России, Армении, США и Европейского союза к обеспечению национальной безопасности в

условиях экономических ограничений. Кроме того, рассмотрены международные правовые нормы, особенно в аспекте легитимности санкций и принципов государственного суверенитета. В статье показана существующая взаимосвязь между стратегическими планами государств с учетом необходимости санкций как ключевого фактора формирования политики национальной безопасности и обеспечения адаптации в условиях глобальной конкуренции.

Ключевые слова: экономические санкции, национальная безопасность, концепция, глобальная конкуренция, легитимность санкций, национальный суверенитет, адаптивность.

STATE NATIONAL CONCEPTS OF THE NATIONAL SECURITY OF THE STATE

BELLUYAN FILIANA

Prosecutor of the Department of State Interests Protection of the
Prosecutor General's Office of the RA
PhD student at the Chair of International Law,
Law Faculty of Yerevan State University

Abstract. The article explores the development of modern national security concepts in the context of economic sanctions. The analysis is based on the idea that national security is no longer limited to military threats alone but also encompasses economic stability, technological independence, information control, and energy sovereignty. Special attention is paid to how different countries respond to sanction pressures. Through comparative analysis, the national security strategies of Russia, Armenia, the United States, and the European Union are presented, highlighting their approaches to addressing economic constraints. The study also examines the international legal norms, particularly regarding the legitimacy of sanctions and the principle of state sovereignty. The article concludes that sanctions have become a key factor in shaping national security policies, emphasizing the necessity of adaptation and interconnectivity under conditions of global competition.

Key words: economic sanctions, national security, concept, global competition, legitimacy of sanctions, national sovereignty, adaptability.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Common Security and Defence Policy of the European Union: adopted in 2003, revised in 2016, Brussels: Euro 2. Constitution of the United States of America: adopted in 1787 (as amended), Washington, D.C.: National Archives, European Commission, 2024.
2. **Gaur A., Kumar V.**, Do Economic Sanctions Work? Evidence from the Russia-Ukraine Conflict // Journal of Management Studies, Vol. 60, Issue 3, 2023.
3. **Douhan A.**, Unilateral Coercive Measures: Notion, Types and Qualification. Report of the Special Rapporteur on the Negative Impact of Unilateral Coercive Measures on the Enjoyment of Human Rights // United Nations General Assembly, Human Rights Council, 2021.
4. European Union Security Strategy, Brussels: EU Commission, 2020.
5. **Ruys T.**, Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework // Research Handbook on UN Sanctions and International Law / Ed. Larissa van den Herik. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016.
6. The National Security Strategy of the United States of America, Washington, D.C.: The White House, 2022.
7. **Богатырев С.И., Скорик Н.Г., Зименкова Е.Н.**, Теория экономической безопасности: становление, проблемы, развитие : Монография / К. Х. Зоидов, Под ред. к.ф.-м.н., доцента К.Х. Зоидова. М.: ФГБУН Институт проблем рынка Российской академии наук, 2020.
8. **Куличков Б.Д.**, Соотношение экономических санкций и принципа суверенного государства // International Journal of Humanities and Natural Sciences, том 5-1 (92), 2024.
9. **Логиновская П.А., Рукинов М.В.**, Международные санкции как инструмент влияния на национальную экономическую безопасность // В книге: Стратегические задачи макроэкономического регулирования и пространственного развития. Орел, 2019.
10. **Матыцина Н.П., Пересыпкин Д.Д., Инешин Д.Л.**, Влияние санкций на экономику Российской Федерации // Международный научный журнал «Символ науки», № 11-2, 2022.
11. Организация Объединенных Наций, Доклад Специального докладчика по вопросу о негативном воздействии односторонних принудительных мер на осуществление прав человека // Совет по правам человека, 48-րդ նստաշրջան, 2021.
12. **Шкодинский С.В., Салихов Б.В., Хачатурян А.А., Продченко И.А.**, Национальный суверенитет России в парадигме мобилизационной экономики и цивилизационной безопасности, М., 2023.
13. **Старженецкий В.В., Бутырина В.А., Курицына К.С.**, Российское антисанкционное регулирование: современное состояние и пути совершенствования // Журнал российского права, 2023.

14. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации: утв. Указом Президента РФ от 02.07.2021 № 400 // Официальный интернет-портал правовой информации, հղում՝ <http://www.pravo.gov.ru> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025).
15. Влияние российских контрсанкций на агропродовольственный сектор ЕС // Европейская комиссия. – 2019, հղում՝ <https://u.to/Gkh0lg> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):
16. Экономический рост России в 2024 году//Le Monde, 27.09.2024, հղում՝ <https://surl.li/sadbee> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):
17. ՄԱԿ-ի կանոնադրություն, ընդունվել է 1945թ. հունիսի 26-ին, հասանելիությունը՝ справ.-правовая система «КонсультантПлюс»:
18. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, ընդունվել է 06.12.2015թ.:
19. «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 15.11.2017թ.:
18. Ռուսաստանի Դաշնության սահմանադրություն, 12.12.1993 (խմբագրություն՝ 30.03.2024) // Официальный интернет-портал правовой информации, հղում՝ <http://www.pravo.gov.ru> (մուտքի ամսաթիվ՝ 13.03.2025):
19. ՀՀ 2014-2025 թթ. հեռանկարային զարգացման ռազմավարական ծրագիր, հղում՝ <https://www.gov.am/am/prsp/> (մուտքի ամսաթիվ՝ 22.03.2025):

Հոդվածը գրախոսվել է 20.02.2026
Ներկայացվել է տպագրության 25.02.2026